

STENOMUSEN

MEDLEMSBLAD FOR STENO MUSEETS VENNER - JUNI 1999 - NR. 7

Gæst nr. 200.000

Den 25. marts 1999 fyldte Steno Museet 5 år, og dagen efter kunne museet modtage gæst nr. 200.000.

Museet havde fra starten kalkuleret med ca. 40.000 besøgende om året, og denne prognose viste sig at holde stik. – Tænk om museet om 5 år kunne modtage gæst nr. 500.000.

Vi kunne allerede på fødselsdagen se, at gæst nr. 200.000 ville blive en af eleverne fra 2. A på Grønløkkeskolen i Tranbjerg, som havde bestilt planetarieforestillingen *Lillestump kigger Stjerner* til fredag den 26. marts om morgenen.

Så da børnene havde sat sig godt til rette i de bløde plane-

tariestole, kom museets direktør K.P. Moesgaard pludselig ind i planetariatet. Her var der smykket med flagstang, og der lå en stor gave pakket ind i stjernepapir. *Tillykke!* sagde han, *det er mig en stor glæde at meddele jer, at en af jer er museets gæst nr. 200.000. Da det er umuligt at afgøre præcis hvem, er vi glade for at kunne overrække hele klassen en gave i anledning af denne dobbelte begivenhed: Steno Museets fødselsdag og gæst nummer 200.000.*

I pakken var der en flot stjerneglobus med lys i. Lærerne fortalte, at klassen netop havde haft

Inde i bladet:

Planetarienytt	2
Sommerekspementer	2
„Therkel“ 70 år	3
Sfærernes harmoni	4
Åbningskoncert	4
Den medicinske urtehave	5
Gratis rundvisning	5
Referat af generalforsaml.	6
Stenoforelæsninger	7
Kalender	8

stjernehimlen som tema, og at de havde valgt at afslutte med at se planetariets specielle børneforestilling. Til hvert barn var der desuden en lykkepose med ting fra museets butik. *bt*

2. A fra Grønløkkeskolen i Tranbjerg fik lykkeposer og en stjerneglobus som Steno Museets „gæst nr. 200.000“.

Planetarienyt

Nye „sommerstjerner“

1. juni har vi premiere på forestillingen *Sommerstjerner*. Kort tid efter ændrer vi dog forestillingen, så den endelig bliver „færdig“, som den oprindeligt var tænkt, idet vi tilføjer et afsnit om mytologien bag sommerhimlens stjerner. Det drejer sig mest om helten Herkules.

Vi har også sat ny musik til hele forestillingen, komponeret af Søren Svensson, som tidligere har lavet musik til *Vårsstjerner*, *Høststjerner* og *Ole Rømer*. Sidst på sommeren går Søren i gang med at nykomponere musik til *Vinterstjerner*, og når den får premiere 16. november, bliver det også i en „færdig“ version.

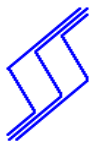
Planetariumsmusik på CD

Der er mange, som har spurgt efter musikken til forestillingerne. Nu, hvor produktion af CD'er i mindre oplag er blevet meget billigere end før, tager vi ideen op og kan måske nå at have en planetarie-CD klar inden jul.

Indtil da må man nøjes med CD'erne med musik til fuldmånearrangementerne *Månebryllupssange* og *Sorgsang*. De kan begge købes i museumsbutikken.

Travl tid

Det bliver også på andre måder en travl tid i planetariet: vi er i

C.F. Møllers Alle 100
Universitetsparken, 8000 Århus C
Tlf: 8942 3975, Fax: 8942 3995
E-mail: stenomus@au.dk
Web: www.au.dk/stenomus

færd med at ansætte en ny fuldtidsmedarbejder og har desuden fra Aarhus Universitets Forskningsfond fået bevilget nok til at producere en planetarieforestilling om tid og tidsregning. Premieren bliver den 31. december 1999 klokken 13.00, samtidig med åbningen af særudstillinger om samme emne på Steno Museet og i Den gamle By. *ojk*

Sommer-eksperimenter

Minieksperimentariet stilles op i sommerferien.

Ligesom sidste år omdanner Steno Museet i sommerferien sin skolestue til et minieksperimentarium. Det vil sige, at ferierende børn og barnlige sjæle i

STENOMUSEN

udgives af Steno Museets Venner. Bladet udkommer 3 - 4 gange årlig og sendes til alle foreningens medlemmer. Stof kan sendes til Steno Museet.

Redaktion:
Knud Erik Sørensen (ansv.)
og Hans Buhl

Layout:
Knud Erik Sørensen

Tryk:
Steffensen Offset, Horsens.

hele juli og august har mulighed for at lave spændende eksperimenter om lys og spejlinger, elektricitet og magnetisme, brobyggeri og meget andet. Derved kan børnene lege sig til viden om naturen og samtidig give deres forældre eller bedsteforældre mulighed for at afprøve deres pædagogiske evner. *hb*

Peder Therkelsen 70 år

Mandag den 26. april fyldte Peder Therkelsen, kendt som Therkel, 70 år.

Dette blev markeret med en forelæsning af Therkel om „gamle dage på Aarhus Universitet“ og derefter en festlig reception på Steno Museet.

Gennem 46 år har Therkel haft sit virke på Aarhus Universitet, siden 1968 med sit eget emandsværksted knyttet til Institut for de eksakte videnskabers Historie.

Han deltog således i 1980'erne i opbygningen af Videnskabs-historisk Museum i Ole Rømer Observatoriets tidligere direktør-bolig. Her fik hvert gammelt instrument nyt liv under Therkels kyndige hænder, og hver rekonstruktion eller funktionsmodel og al udstillingsmontage tog form i vekselvirkning mellem de videnskabelige medarbejders teoretiske planlægning og Therkels praktiske håndlag.

Steno Museets opbygning

I 1990'erne gjorde vi så det hele en gang til - i større målestok - med opbygningen af Steno Museet. Og her har Therkel været den praktiske krumtap, som et helt værkstedshold drejede om, og af-

Therkel under opbygningen af kopien af Tychos armillarsfære

gørende for, at samspillet med endnu flere personalegrupper faktisk førte til håndgribelige resultater, der nu kan nydes af museets gæster.

Dygtig håndværker og god kollega

Håndværksopgaver har altid været i gode hænder hos Therkel. Men tillige har Therkels store glæde ved eget arbejde og ægte interesse for andres altid virket smittende blandt såvel fagkolleger som andre personalegrupper. Hans personlige venlighed, gemytlige replik og retlinede karakter har bestandigt bidraget til det gode kollegiale samvær i dagligdagen.

Det er en stor glæde for os på Steno Museet, at vi i endnu en tid fremover har fået lov til at trække på Therkels erfaring og intime kendskab til museets instrumentsamling. *køpm*

Sfærernes harmoni

Steno Museets særudstilling i sommeren og efteråret 1999 handler om forholdet mellem musik og fysik.

For de fleste moderne mennesker har fysik og musik meget lidt med hinanden at gøre. Fysik opleves som svært og verdensfjernt, hvorimod musikken er en behagelig og naturlig del af hverdagen.

Men i størstedelen af vor kulturs historie har musik og fysik haft en helt naturlig og kreativ vekselvirkning. Indtil midten af 1700-tallet blev musikken opfattet som langt mere end blot kunst eller underholdning. Ja, den blev nærmest betragtet som essensen af den fysiske verden i den forstand, at musikken afspejlede den himmelske harmoni og livets variation og kompleksitet.

Derfor har naturvidenskabsfolk siden oldtiden gang på gang brugt musikteori til at forstå den fysiske verden. Samtidig har de

givet stadig bedre forklaringer på, hvad lyd er.

De to kulturer

Siden Den naturvidenskabelige Revolution i 1600-tallet er der imidlertid sket en opsplitning i to kulturer, hvor naturvidenskaben giver rationelle forklaringer på den fysiske verdens fænomener, mens de humanistiske fag og kunsten, f.eks. musikken, tager sig af følelserne.

Udstillingen

Udstillingen handler bl.a. om denne historiske udvikling fra enhed til adskillelse. Men den vil også gennem plancher og små illustrative eksperimenter give et indblik i akustikkens grundbegreber og musikinstrumenters virkemåde. Endelig er der et afsnit om udviklingen af mekani-

Pythagoras opdagede for 2500 år siden, at musikalske intervaller kan udtrykkes ved pæne talforhold.

ske og elektroniske metoder til lagring og gengivelse af lyd. *hb*

Velkommen til åbningskoncert

Særudstillingen *Sfærernes harmoni* åbnes den 18. juni kl. 20 af musikeren og komponisten Fuzzy. Derefter er der koncert med bigbandet „Keep the Change“.

Udstillingsåbninger er normalt lukkede arrangementer med særligt inviterede gæster. Men denne gang har vi valgt at gøre det offentligt. Steno Museets Venner såvel som andre interesserede inviteres derfor til at overvære åbningen og høre noget jazzmusik. *hb*

I 1600-tallet brugte Kepler musikalske skalaer i forsøget på at forstå solsystemets opbygning

Den Medicinhistoriske Urtehave

Steno Museet har lavet en ny folder om den medicinhistoriske urtehave. Deri kan man bl.a. læse følgende om haven og dens baggrund.

Steno Museets have indeholder næsten 400 arter, der alle har en historie som lægeplante enten i Danmark eller i udlandet. En del af haven er anlagt over Henrick Smids urtebog *En skøn lystig ny Urtegaardt...*, 1546. I den omtales ca. 220 planter: en blanding af vilde planter og kulturplanter, hvilke onder de kunne bruges imod, og hvordan de skulle bruges, både indvortes og udvortes.

Forordet er skrevet af Henrick Smids ven, Christian Torkelsen Morsing, den første professor i medicin ved Københavns Universitet. Til bogen hører et tillæg om tilberedelse af sirupper, olier m.m. til sygdomsbehandling.

En del planter bærer artsnavnet, *officinalis*, hvilket betyder, „anvendelig som lægeplante“. De har været anvendt til medicinfremstilling på et „officin“ = apotek. Mange planters indholdsstoffer har været grundlaget for den medicin, der fremstilles idag. I det omfang haven

Marietidsel.
Akvarel af Lisa Rasmussen.

kan producere frø, kan de købes i museumsbutikken.

Hvem var Henrick Smid?

Henrick Smid blev født i Malmø i 1495 og døde samme sted i 1563. Fra 1514 - 15 gik han på universitetet i Rostock, hvor han fik den akademiske grunduddannelse, „baccalaureus“. Derefter opholdt han sig yderligere 4 år i Tyskland, dels i Wittenberg, dels i Leipzig.

Da han kom hjem, markerede han sig som protestant i et religiøst og politisk splittet Danmark. Han kom snart i tjeneste

hos Malmøs borgmester, der var en ivrig protestant og en af Christian den 2's trofaste støtter.

Henrick Smid var en flittig skribent. Han udgav en række bøger med teologisk, juridisk og medicinsk indhold foruden 2 latinske ordbøger. Mest kendt er hans 6 medicinske udgivelser, som han oversatte og bearbejdede til dansk efter forskellige

Kongehys.
Akvarel af Lisa Rasmussen.

tyske skrifter. En af dem er *En skøn lystig ny Urtegaardt...*, som udkom første gang i 1546. I 1577 blev de alle 6 udgivet som et samlet værk med titlen, *Henrick Smids Lægebog*. Denne blev genoptrykt flere gange og i 1977 kom den i en faksimileudgave.

Folderen, som er smukt dekoreret med akvareller af museumsgartner Lisa Rasmussen, kan fås på Steno Museet.

Gratis rundvisning i haven

I perioden fra og med 27. juni til og med 29. august vil museumsgartner Lisa Rasmussen hver søndag kl. 12 vise rundt i den medicinhistoriske urtehave og fortælle om udvalgte planter.

Referat:

Generalforsamling i Steno Museets Venner

den 6. april 1999 kl. 19.30 på Steno Museet

1. Valg af ordstyrer

K. P. Moesgaard blev valgt med akklamation. KPM bemærkede, at generalforsamlingen var lovligt (sent) varslet. Ifølge vedtægterne skulle den egentlig finde sted i 1. kvartal.

2. Formandens beretning

Knud Erik Sørensen redegjorde for foreningens virke og kom herunder ind på planlagte udgivelser:

- Laila Zwisler: *Naturvidenskabelige kontroverser*.
- Axel V. Nielsen: *Ole Rømer Observatoriets historie*.
- Hans Buhl: *Sfærernes musik*.

Desuden er Peter Øhrstrøms *Tidens gang i tidens løb* netop udkommet i en ny udgave.

KES berettede om medlemsbladet *STENOMUSEN* som en succesfuld kommunikationskanal - også for museet. Bladets oplagstal er konstant stigende - og der arbejdes med planer om en webudgave i forbindelse med museets kommende nye hjemmeside. Hans Buhl er indtrådt som medredaktør af bladet.

Der er indkommet ansøgninger om støtte til:

- lydband til brug i forbindelse med besøg i planetariumet

- en bronzeskulptur af et enhjørningehoved til udsmykning af reposen på 1. sal.
- udstillingen *Sfærernes harmoni*.

3. Fremlæggelse af regnskab

Poul Gade fremlagde revideret regnskab for 1998. Regnskabet viser et overskud på 17.000 kr. Der er i år blevet brugt 35.000 kr. til trykning af 1.700 eksemplarer af Peter Øhrstrøms bog.

Oversigten over bogbeholdningen viser, at enkelte titler, bl.a. Hans Buhls *Tycho Brahe: Liv, gerning og instrumenter* snart skal genoptrykkes.

Medlemstallet viser en lille fremgang fra 303 til 309 medlemmer. Dette dækker over en tilgang på 33 og en afgang på 27.

4. Kontingent

Der blev vedtaget et uændret kontingent.

5. Orientering om aktiviteter på Steno Museet

K.P. Moesgaard bemærkede, at den løbende orientering om museets aktiviteter i *STENOMUSEN* er et godt supplement til den årlige orientering ved foreningens generalforsamling.

Der var i 1998 39.298 besøgende på museet, hvilket er et tilfredsstillende antal. Der har været en god start på 1999.

KPM omtalte årets udstillinger: Fjernsynsudstillingen *Skærm-billeder, Kantede elementer*, særudstillingen i forbindelse med universitetets 70 års jubilæum og midaldersudstillingen *Annas verden*. *Kantede elementer* opstilles igen i en periode på 8 uger i foråret.

Efterårets store særudstilling bliver *Sfærernes harmoni*, der bl.a. vil sætte musik ind i en videnskabshistorisk sammenhæng og forklare instrumenters virkemåde.

Udstillingen åbner den 18. juni om aftenen og forventes at kunne ses til primo december.

Derefter arrangeres der en stor særudstilling om tid og tidsregning i samarbejde med Den Gamle By og Planetariumet. Budgettet er på ca. 1 mio. kr. Århus Amts Museumsråd har givet tilskud om tilskud, og Aarhus Universitet er ansøgt om tilskud. Der er begrundet håb om, at der vil kunne skaffes tilstrækkeligt med midler.

Der blev desuden redegjort for nogle personalemæssige ændringer.

Der er nedsat en arbejdsgruppe for Steno Museet 2005, der skal drøfte visioner om museets fremtid. Drømmen er bl.a. at øge den eksperimenterende del af museet i forbindelse med en evt. udvidelse. Desuden kunne museet blive et dansk center for forskning i medicinhistorie. Arbejdsgruppen vil udgive sine forslag, når den er færdig med sit arbejde.

Hans Buhl fortalte, at museets hjemmeside er ved at blive nydesignet. Den vil bl.a. få et større indhold af videnskabshistorie. Den nye adresse bliver: www.stenomuseet.dk

6. Valg af bestyrelsesmedlemmer

På valg var Poul Hartvig, Poul Gade og Bjarning Grøn. Alle blev genvalgt.

7. Valg af bestyrelsessuppleanter

De nuværende suppleanter Olaf Myhre Jensen og Laila Zwisler blev genvalgt.

8. Valg af revisor og revisorsuppleant

Den nuværende revisor C.M. Taisbak og den nuværende revisorsuppleant Jesper Lützen blev begge genvalgt.

9. Eventuelt

Intet at bemærke.

bg

Bestyrelsen og suppleanter 1999/2000

Umiddelbart efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig således:

Hans Ø. Buhl, <i>Næstformand</i> , Bragesvej 5, 8230 Åbyhøj	8615 0949
Poul Gade, <i>Kasserer</i> , Irisvej 30, 8260 Viby J	8614 3187
Bjarning Grøn, <i>Sekretær</i> , Skovdalen 1, 8800 Viborg	8667 3281
Poul Hartvig, Neptunvej 23, 8270 Højbjerg	8614 8115
Olaf Myhre Jensen, <i>Suppleant</i> , Rylevej 20, 8240 Risskov	8617 8918
Knud Erik Sørensen, <i>Formand</i> , Grusdalsvej 30, 8700 Horsens	7565 6356
Laila Zwisler, <i>Suppleant</i> , Spøbjergvej 147, 2., 8220 Brabrand	8944 9506

Hans Buhl er museumsinspektør og træffes dagligt på Steno Museet.

Olaf Myhre Jensen er læge og formand for Jysk Medicinhistorisk Selskab

Stenoforelæsninger på vej...

Torsdag 10. juni 1999

Museumsinspektør, dr. med. Eivind Thorling: *Egyptisk Medicin*.

Trods de gamle ægypteres tradition med mumier var deres anatomiske kundskaber ringe. De havde god erfaring med behandling af krigslæsioner og et rationelt forhold til kirurgiske lidelser, men medicinske sygdomme var omgærdet med mystik og blev behandlet med en blanding af urtemedicin og mystiske besværgelser.

Torsdag 9. september 1999

Museumsinspektør, ph.d. Hans Buhl: *Musik og Fysik* (særudstillingsarrangement).

De fleste vil i dag mene, at musik og fysik har meget lidt med hinanden at gøre. Men forhen

havde de to fag en naturlig og kreativ vekselvirkning. Desuden er det fremdeles fysikken, der kan forklare, hvordan musikinstrumenter og diverse apparater til lydlagring virker. Efter forelæsningen er der rundvisning i særudstillingen.

Torsdag 14. oktober 1999

Professor, mag.scient., Erling Bondesen: *Jordskælv i Danmark*.

I 1759 ramte et jordskælv Danmark. Det var hverken første eller sidste gang dette skete herhjemme. En historisk oversigt over disse jordskælv vil blive givet. Vi skal også se på, hvorfor der er flere jordskælv nogle steder end andre, hvordan man registrerer jordskælv, og om denne viden kan bruges til varsling og forebyggelse. jt

Kalender

Torsdag 10. juni, kl. 19.00

Stenoforelæsning ved museumsinspektør, dr. med. E. Thorling: *Ægyptisk Medicin*.

Fredag 18. juni kl. 20.00

Åbning af særudstillingen *Sfærernes harmoni*.

Lørdag 19. juni - søndag 5. december

Sfærernes harmoni - særudstilling om forholdet mellem musik og fysik.

Lørdag 26. juni - søndag 29. august

Miniekperimentarium i skolestuen.

Mandag 28. juni kl. 20.00 og 21.30

Fuldmåneaften i planetariet. Planetarieleder Ole J. Knudsen fortæller om sommerhimlen og spiller musik under stjernerne.

Søndage i juli og august kl. 12.00

Gratis rundvisning i den medicinhistoriske urtehave.

Onsdag 28. juli kl. 20.00 og 21.30

Fuldmåneaften i planetariet med *Collager 1-4* af Michael Nyvang og Kjell Yngve Petersen.

Torsdag 26. august kl. 20.00 og 21.30

Fuldmåneaften i planetariet med *Sorgsang* og *Vækst* af Birgitte Alsted og Helle Nørgaard.

Torsdag 9. september kl. 19.00

Stenoforelæsning ved museumsinspektør, ph.d. Hans Buhl: *Musik og Fysik*.

Lørdag 25. september kl. 20.00 og 21.30

Fuldmåneaften i planetariet. Planetarieleder Ole J. Knudsen fortæller om efterårs-himlen og spiller musik under stjernerne.

Torsdag 14. oktober 1999

Stenoforelæsning ved professor, mag.scient. Erling Bondesen: *Jordskælv i Danmark*.

Søndag 24. oktober kl. 20.00 og 21.30

Fuldmåneaften i planetariet. Programmet er endnu ikke fastsat.